



KULTURA IN KULTURNE DEJAVNOSTI

Ciril Zlobec

Kulturni razvoj ima, najbrž ne samo pri nas Slovencih, posebne zakonitosti. Če te zakonitosti razvoja nekoliko poenostavimo, bi lahko rekli, da se v njem obdobja bolj ali manj izrazite stagnacije skoraj praviloma menjujejo z nevrvalgičnimi napetostmi, ki terjajo nagle, radikalne, za našo realno družbeno situacijo nemalokrat nerealne razrešitve. Stanje takšne nevrvalgične napetosti pomeni tudi sedanjí trenutek v slovenski kulturi. Prav te dni gredo h koncu dveletna prizadevanja, da bi tudi kulturne dejavnosti na Slovenskem zajeli v kolikor mogoče ustrezna zakonska določila: pred republiško skupščino je, najbrž dokončno, osnutek zakona o kulturnih skupnostih v Sloveniji, sekretariat za kulturo in prosveto je že zbral konkretne pripombe na svoje »smernice« glede razvoja kulturnih dejavnosti v naslednjem petletju (in ta dokument naj bi prevzela ustanovljajoča se Kulturna skupnost Slovenije), hkrati s tem pa je bila postavljena zahteva — zdaj vnesena tudi kot poseben člen v predlog zakona o kulturni skupnosti — naj bi tudi sredstva za kulturo določili s posebnim zakonom.

Ob vsej tej zakonodajni aktivnosti, ki traja že dve leti, pa ostaja grenko dejstvo, da je kultura samo omenjena, ne pa tudi tvorno vključena v tako pomemben dokument, kot so »Osnovni cilji in predpostavke družbenega plana razvoja SR Slovenije v letih 1971—1975«. Vzroke za ta izpad kulture iz družbenega plana je sicer mogoče pojasniti, morda celo opravičiti, kar pa seveda prav nič ne zmanjšuje zaskrbljenosti ali celo preplaha tako na ožjem področju kulture kot tudi družbe kot celote, ki s kulturo pravzaprav ne ve kaj početi.

Res je: pred nami je zakon, ki pa nekaterih temeljnih nesporazumov ne bo mogel rešiti, hkrati pa lahko pričakujemo, da bo, vsaj na začetku, povzročil nekatere nove težave.

Eden takih temeljnih nesporazumov je navzoč že zdaj in po svoje rahlja trdnost zakona o kulturnih skupnostih, še preden so ga sprejeli: na zunaj se ta nesporazum kaže v nezaupljivosti tako imenovanih republiških kulturnih ustanov do prenosa materialne skrbi od republiških na mestne organe, vendar je prav tako res — čeprav je glede na realno stanje ta skrb povsem upravičena — da tako zakon o kulturnih skupnostih kot vsi dokumenti, ki ga pojasnjujejo in konkretizirajo, ne razrešujejo pomembne distinkcije med kulturo in kulturnimi dejavnostmi: kultura — vsaj v nacionalnem obsegu in pomenu (in o tem je tu govor) — so vrednote, so rezultati, ki po dometu vplivanja in času trajanja presegajo okvir samih aktivnosti, ki jih sicer praviloma omogočajo; kultura je torej praviloma

ustvarjalnost, medtem ko so kulturne dejavnosti lahko tudi samo aktivnost, ki se začneja in konča sama v sebi, katere pomen in vrednost ne presemeta časa trajanja aktivnosti same. Lahko bi celo rekli, da je večina dejavnosti takšne narave, kar seveda nikakor ne pomeni, da so takšne dejavnosti manj pomembne, usodno pa lahko postane, če celotno kulturo poenostavimo na bolj ali manj impresivno vsoto kulturnih aktivnosti. To ni niti privilegij niti meščansko preveličevanje kulture niti podpora elitizmu niti rušenje celotnosti kulture, gre za nekaj takšnega, kot je v znanosti razlika med raziskovalno in aplikativno dejavnostjo. Pa še med kulturnimi dejavnostmi samimi je velika razlika. Samo za ilustracijo te misli preprost primer: literarna revija za pisatelja, filozofska za filozofa pomeni neodtujljivo potrebo za njuno ustvarjalnost, to je njun izrazni medij, medtem ko je (poudarjam, samo zaradi primerjave, ne bi se rad ribičem zameril) podobna publikacija za ribiče predvsem glasilo, kajti bistvo za aktivnost ribiča je ribiška palica, ribji zarod itd. Ali pa, če ostanemo kar na področju kulture, gledališka dejavnost v amaterskih družinah je, praviloma, predvsem satisfakcija sodelujočih z vsemi vzgojnimi, estetskimi in najbrž tudi etičnimi prvinami, ki jih takšna dejavnost nosi v sebi, medtem ko poklicno gledališče (ostanimo kar pri tej, dandanes že nekoliko odiozni, tipično »slovenski« primerjavi) mora tako s svojo notranjo organiziranostjo kot s svojim programom in njegovo realizacijo prispevati, poudarjam: mora prispevati svoj delež v nacionalni kulturi, sicer je nekaj narobe v njegovem mehanizmu. Nekoliko čitalniška je namreč mentaliteta, da je dovolj, če imamo — čeprav je to neobhodno potrebno! — bolj ali manj sprejemljivo mrežo raznih aktivnosti, ki nam bo po nekakšnem verjetnostnem računu navrgla od časa do časa tudi tisti minimum vrednih rezultatov, ki so v svoji vsoti lahko nacionalna kultura. Zlasti za vse tiste dejavnosti, ki so timske ali ansambelske narave, je v sodobni družbi potreben zanje takšen status, ki omogoča in spodbuja visoko organiziranost, dolgoročno načrtovanje, kontinuirano delo, najbrž tudi specializirano delitev dela, jasne programe, koncentracijo talentov in ne nazadnje tudi vsem takim in podobnim zahtevam ustrezno umetniško in organizacijsko vodstvo.

Ne gre za to, da bi zakon takšno ali podobno distinkcijo moral verbalno opraviti, nujno pa ga je treba tako aplicirati, da bo takšno delitev dela in nalog v kulturi upošteval, jo spodbujal in tudi materialno podpiral. V interesu kulture kot celote. Bodimo si odkriti: v odporu nekaterih (najbrž kar večine) dosedanjih republiških kulturnih in umetniških ustanov, da preidejo iz skrbi republike v skrb mesta (Ljubljane), ne gre iskati samo oportunitizem in nepripravljenost, da bi sprejele v načelu ustrežnejše oblike samoupravnih odnosov, temveč gre pri tem odporu tudi za upravičeno skrb pred določeno uravnilovko, nekakšno komunalizacijo kulture in podobno, za težnjo torej, ki je v popolnem nasprotju z integracijskimi procesi v naši družbi, hkrati pa jo determinirajo relativno pičla sredstva, ki bodo tudi v prihodnje na razpolago za kulturo. Še bolj pa seveda iz strahu (ne neupravičenega), da so že zdaj deklarirana sredstva za obdobje prihodnjih petih let bolj opredelitev kulturnih potreb kot pa realna možnost. Ali ni prav zato tudi povsem upravičena zahteva, da se hkrati z zakonom o kulturnih skupnostih sprejme tudi zakon o virih in načinu financiranja dovolj zgovorno potrdilo, da je ta nezaupljivost kulturne sfere upravičena? Ali vsaj razumljiva?

Strah, da utegne biti zakon o kulturnih skupnostih — hkrati z dobrimi stranmi, ki jih prinaša — tudi trojanski konj, ni tako iz trte zvit: s preusmeritvijo skrbi na sicer pomembna sistemska vprašanja in hkratnim prenosom vseh materialnih in programskih zadev na nov, komaj teoretično skiciran, v praksi še ne preizkušen, kaj šele utrjen samoupravni mehanizem, pušča osnutek novega zakona morda preveč vnevar tako pomembna vidika kulture, kot sta zanesljivejši vir financiranja in ustrežnejše, moderno vključevanje kulture v celotno družbeno strukturo.

Kajti: čeprav se s kulturo, zlasti z vprašanjem njene materialne trdnosti, ukvarjamo že nekaj let, ugotovljamo prav ob novem zakonu, da je ta, materialni start v letu 1971 enak tistemu iz leta 1965, kar ni — tudi pri sedanjih prognozah za prihodnje — preveč spodbuden dokaz neke prakse, ko so povsem konkretne zakonitosti naše družbe zlahka demantirale številna programska načela, pa čeprav niso bila samo kulturna, temveč tudi politična.

Se kaj takega res ne more več ponoviti?

In še, kar tudi ni tako nepomembno: v že omenjenih smernicah o slovenskem kulturnem razvoju v naslednjih petih letih je ob celi vrsti kulturnih dejavnosti ugotovljeno, da smo bolj proti dnu evropske lestvice, zato ta dokument predvideva povečanje takih dejavnosti vsaj do evropskega poprečja: večje število kinematografov, več knjig na prebivca z opazno preusmeritvijo znotraj te dejavnosti same, se pravi več družboslovne literature, in podobno, če ostanemo samo pri tem, kot zgledu. Res, za takó pojmovani dvig kulturne ravni Slovencev zadostuje že nekoliko več denarja, malo več poslovne organizacije in še kaj, kar navsezadnje ni tako težko izpeljati. Toda če ta program kulturne »evropeizacije« Slovencev ocenjujemo z današnjega stanja dejanske kulturnosti Slovencev, zgubi tudi ta programska podoba precej svojega leska. Namreč: že sedanje kinodvorane niso kaj prida polne, resnično dobri filmi, takšni, ki so res del kulture, imajo komaj še toliko občinstva, da jih je mogoče uvrstiti vsaj še v ta ali oni slovenski kinematograf, pa še v takih primerih večkrat samo za dan, dva; že tiste nekaj družboslovne literature, ki danes pri nas izhaja, je skoraj docela brez bravcev; celo leposlovje, domače in tuje, do katerega smo Slovenci baje že tradicionalno naklonjeni, se komaj še drži na površini, največkrat ob pomoči tako imenovane kolportажne literature. In še bi lahko našteval. Naše čarovniško mahanje z rokami in nam samim dostikrat nerazumljivo jecljanje zaradi zakletev nad spečo Trnuljčico-kulturo, ki da je nekoč bila prav pri nas Slovcih tako brhko in radoživno dekletce, nam ne moreta kaj prida pomagati, če ne bosta tako kratkoročni kot dolgoročni program našega kulturnega razvoja resnično in ne samo verbalno vključevala kulture v življenje družbe kot celote in posameznika v njej.

Kaj torej storiti?

Zavedam se vse teže in v tem trenutku tudi nerešljivosti tega vprašanja. Če ne bi bilo tako, bi ga prav gotovo že rešili. Toda to je najbrž samo dokaz, da kultura že zdavnaj ni več nekaj kazualističnega, tista nikoli opredeljena zmes lepote, plemenitosti, dobrote in še ne vem česa, ki da je imanentna potreba slehernega človeka najbrž že kar v zibki. Slovenci pa še posebej. Zdaj pa smo že tudi mi tako razviti, da je treba tudi kulturo obravnavati s podobno resnostjo kot znanost, gospodarstvo ali politiko. Premalo je, če jo samo rešujemo iz preteklosti za sedanost, temveč jo moramo v sedanjem trenutku graditi za prihodnost, ki je pravzaprav že naša

sedanjost (kot razmišlja Vlado Vodopivec v letošnji deseti številki Teorije in prakse), to pa najprej pomeni, da kultura ne sme več biti samo projekcija obstojećih potreb, temveč da je treba te in nove potrebe, v skladu z rastjo družbe, resneje in načrtneje kot doslej odkrivati. In to sproti, ne-pretrgoma.

V sedanjem trenutku pomeni to, da je treba — najmanj, kar moramo storiti — resnično povezati ves naš šolski sistem s kulturo, saj sta danes kultura in izobrazba čisto ločeni druga od druge, domala sprti med sabo. Ob tako pokulturnjenem šolstvu pa bi bilo potrebno dosledneje vztrajati (se pravi dajati večjo družbeno ceno) pri večji in predvsem solidnejši splošni izobrazbi tako v gospodarstvu kot v politiki. Ali ima, na primer, domala popolna odsotnost najpreprostejših osnov kulture v javnem delovanju že kar večine političnega in gospodarskega kadra sploh še karkoli motečega v našem dojemanju takih osebnosti, v našem vtisu o njih?

Seveda, lahko se takim ambicijam o mestu in vlogi kulture v družbi in človekovi osebnosti tudi odpovemo. Tudi kakršnakoli pripomba na račun zakona o kulturnih skupnostih lahko potemtakem odpade, kakor tudi ob dokumentih, ki ta zakon dopolnjujejo. Lahko se tudi zadovoljimo z bolj ali manj ustrezno satisfakcijo kulturnih dejavnosti, strezimo obstoječim potrebam, dokler pač so, kajti očito je, da bodo jutri manjše kot danes, predvsem pa je zanesljivo, da bo kultura, omejena samo na kulturne dejavnosti, ostala še naprej zunaj družbe. Tako je, v sedanjem trenutku, povsem razumljivo, da kulturna sfera preprosto ni vključena v načrt družbenega razvoja. Če pa naj jo pri prihodnjem načrtovanju le poskušamo upoštevati, se to lahko zgodi le kot rezultat skupnega napa vseh dejavnikov družbe, politikov, gospodarstvenikov in kulturnikov, ki smo, tokrat, najbolj odgovadali.

Ta skupni napor pa bi se moral začeti že včeraj.